

УДК 94 (477)

Галина СТАРОДУБЕЦЬ,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна, Житомир) starodubec@gmail.com

ПІДБІР, РОЗСТАНОВКА ТА ОСНОВНІ ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАДЯНСЬКИХ ПОСАДОВЦІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В 1944 – 1945 РОКАХ

В статті розкриваються особливості процесу відновлення радянської влади в західних областях України в 1944 – 1945 рр. крізь призму аналізу основних якісних характеристик представників радянської номенклатури регіону. Визначено, що основним критерієм відбору кадрів на ключові посади радянських органів влади був не рівень їх професіоналізму, а політична благонадійність.

Ключові слова: радянська влада, номенклатура, кадри, більшовицький режим, західні області України.
Лит. 28.

Halyna STARODUBETS,

PhD hab. (History), Professor of World History, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine, Zhytomyr) starodubec@gmail.com

THE SELECTION, THE PLACEMENT AND THE MAIN QUALITATIVE FEATURES OF SOVIET OFFICIALS OF THE WESTERN REGIONS OF UKRAINE IN 1944–1945

The main features of the process of Soviet Power restoration in the western regions of Ukraine in 1944 – 1945 through the analysis of key qualitative features of the representatives of the Soviet nomenclature of the region are described in the article. It is determined that the main criterion for selection of the staff for the key positions of the Soviet government was not the level of their professionalism but their political reliability.

Keywords: Soviet power, nomenclature, staff, Bolsheviks' regime, the western regions of Ukraine.
Ref. 28.

Галина СТАРОДУБЕЦЬ,

доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всемирной истории Житомирского государственного университета имени Ивана Франко (Украина, Житомир), starodubec@gmail.com

ПОДБОР, РАССТАНОВКА И ОСНОВНЫЕ КАЧЕСТВЕННЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОВЕТСКИХ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ В 1944 – 1945 ГОДАХ

В статье раскрываются особенности процесса восстановления советской власти в западных областях Украины в 1944 – 1945 гг. через призму анализа основных качественных характеристик представителей советской номенклатуры региона. Определено, что основным критерием отбора кадров на ключевые должности советских органов власти был не уровень их профессионализма, а политическая благонадежность.

Ключевые слова: советская власть, номенклатура, кадры, большевистский режим, западные области Украины.
Лит. 28.

Постановка проблеми. Представницькі органи влади – Ради депутатів трудящих у загальній структурі радянської політичної системи займали надзвичайно важливе місце, оскільки склали основу її «фасадної конструкції». Саме вони були тією «індульгенцією», котру використовував компартійний бюрократичний апарат, прикриваючи своє всевладдя широким народним представництвом у різного рівня Радах.

Аналіз досліджень. Проблема особливостей відновлення та функціонування радянських органів влади в західних областях України в перші повоєнні роки розглядається у працях низки вітчизняних дослідників. М. Ліщенко та Ю. Балух одними з перших учених-істориків на широкій джерельній базі розкрили питання відновлення їх роботи в повоєнний період [22; 23]. Оскільки праці цих учених опубліковані на зламі 1970 – 1980-х рр., то, зрозуміло, написані вони на методологічній основі марксизму-ленінізму, що, певним чином зменшує їх історіографічну цінність. У новітню добу вийшло друком кількатомне фундаментальне видання, підготовлене вітчизняними науковцями Інституту історії НАН України «Історія державної служби в Україні», в одному з томів якого висвітлюються події періоду «другої радянзації» західноукраїнського регіону [18]. В процесі написання цієї розвідки ми послуговувалися також працями інших сучасних дослідників, праці яких прямо чи опосередковано торкаються досліджуваної проблеми [19; 20]. Джерельну основу нашої статті склали архівні документи, віднайдені нами в обласних архівах Західної України та Центральному державному архіві громадських об'єднань України.

Мета статті – розкрити особливості процесу відновлення радянської влади в західних областях України в 1944 – 1945 рр. крізь призму аналізу основних якісних характеристик представників радянської номенклатури регіону.

Виклад основного матеріалу. Питання відновлення діяльності представницьких органів влади в західних областях УРСР керівництвом держави було поставлене на порядок денний задовго до остаточного звільнення цієї території від нацистських окупантів. Ще наприкінці 1943 р. ЦК КП(б)У розглянув і затвердив склад обкомів та облвиконкомів західних областей України. Вище партійне керівництво республіки за погодженням з центральними органами влади «добирало, затверджувало і направляло у визволені райони спеціальні оперативні групи, головним завданням яких було відновлення партійних і радянських органів, масових громадських організацій» [22, 108]. До їхнього складу входило 20 – 50 осіб на чолі з уповноваженими ЦК КП(б)У – секретарями обкомів партії і головами облвиконкомів (або одним з них).

Обласні комітети КП(б)У, своєю чергою, «із наявного керівного складу районних працівників ініціювали створення невеличких оперативних груп, котрі очолювалися секретарями райкомів і направлялися в найближчі населені пункти та їхні райони. Райкоми партії з керівниками прибували в райони відразу після визволення і приступали до створення органів радянської влади, організації охорони і обліку майна, відновлення промислових підприємств і надання допомоги Червоній армії» [26, 4]. Для прикладу, у Станіславській області до моменту її визволення «в розпорядженні обкому було 16 голів виконкомів Рад і їхні заступники, завдяки чому вдалося майже одночасно забезпечити усі райони керівним радянським активом» [3, 18]. Одразу після звільнення окремих районів Тернопільської області сюди «вслід за Червоною армією, пройшовши іноді пішки по багнюці 80 – 100 км, прибули окремі керівники: тов. Овдiєнко, голова виконкому Золотопотіцької райради, тов. Сидоренко – Бережани, тов. Білоконь і Литвак – В.-Біркiвський район, тов. Плечистий – Почаїв та інші, щоб своєчасно почати роботу» [5, 30].

У першій половині 1944 р., тобто в період активних військових дій на території Західної України, обов'язки з формування органів радянської влади також виконували «політвідділи й політуправління армій і фронтів, які діяли на цій території й у разі потреби займалися відновленням радянських порядків у шойно звільнених районах» [18, 340]. У більшості випадків, коли бойова обстановка не дозволяла військовим частинам затримуватися, їхні функції обмежувалися обранням у населених пунктах уповноважених представників радянської влади. Загалом же поширеною була практика, коли «по мірі звільнення області від загарбників у кожному селі призначався голова сільради і секретар, а в містах і районах – виконкоми міських і районних Рад депутатів трудящих» [4, 51].

В основу розбудови системи органів радянської влади в областях, районах, містах, селищах і селах було покладено територіальну ознаку. За цією ж ознакою була побудована і владна ієрархічність: орган влади складової частини території в управлінському відношенні підпорядковувався вищому територіальному органу. Одна з характерних особливостей більшовицько-радянської системи управління полягала в тому, що прийняття управлінських рішень органами радянської влади перебувало у жорсткій залежності від компартійної організації відповідного рівня і, зро-

зуміло, нею контролювалося. Тому процес відновлення органів радянської влади фактично здійснювався в умовах безпосередньої опіки його більшовицькою партією. «Як свідчать документи – накази, доповідні записки, витяги з протоколів, плани і т.п., партійні організації західних областей добирали і виховували кадри радянських працівників, масовий актив з місцевого населення, визначали основні завдання, які стояли перед державними органами, стежили за дотриманням демократичних форм їх функціонування» [23, 44].

Внаслідок воєнної дії та німецької окупації, значно скоротився депутатський корпус усіх рівнів Рад західних областей УРСР. За неповними даними, на 1 січня 1945 р. в Ровенській, Дрогобицькій, Львівській, Тернопільській областях в облрадах працювало 52 % довоєнного складу депутатів, у міських радах обласного підпорядкування – 30, у райрадах (сільських) – 27, у сільрадах – 41,5, селищних – 42,2 % [18, 344]. Нерегулярно скликалися сесії місцевих Рад, що було очевидним порушенням норм Конституції. Так, впродовж семи місяців після звільнення Львова від німецьких окупантів було «скликано лише по одній сесії міської та районних Рад. Постійно діючі комісії, окрім бюджетної і здравооохоронної, працювали незадовільно. ...Робота з депутатами міської і районних Рад проходила незадовільно. Із загальної кількості 96 депутатів до роботи залучено тільки 25» [11, 94]. У середині 1945 р. далеко не поодинокими були випадки «порушення принципів радянської демократії: голови сільрад не вибиралися на сільських зборах і не затверджувалися на засіданнях райвиконкомів, а призначалися працівниками райвиконкомів і райкомів КП(б)У» [10, 19].

У цій ситуації очевидною стала проблема правового врегулювання специфіки роботи Рад в конкретних умовах повоєнного часу. З метою її розв'язання 1 квітня 1944 р. Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову «Про керівні органи місцевих Рад депутатів трудящих», яка лягла в основу відновлення органів місцевих Рад і розгортання їхньої роботи в УРСР загалом і Західній Україні, зокрема. У відповідності з документом, «виконкоми міських і районних Рад організовувалися в такому складі: голова виконкому, заступник голови, секретар і 2 – 3 члени виконкому. Персональний склад виконкому затверджується виконкомом обласної Ради і обкомом партії. Виконкоми міських Рад (міст районного підпорядкування) сільських і селищних Рад організовувалися в такому складі: голова виконкому, заступник голови, секретар і 2 члени виконкому. Їх персональний склад затверджується виконкомом районної Ради і райкомом партії» [24, 82]. Відтак, паралельно з процесом звільнення західних областей «у кожному селі призначався голова сільради і секретар, в місті і районах – виконкоми міських і районних рад депутатів трудящих» [4,51].

Впродовж квітня 1944 р. «відновили свою діяльність Тернопільський, Волинський, Ровенський, а згодом (в липні) – Львівський, Дрогобицький та Станіславський виконкоми обласних Рад депутатів трудящих. А в цілому процес відновлення місцевих органів радянської влади в західних областях УРСР був завершений на кінець 1944 р. [1, 122]. Такий оптимістичний висновок було зроблено на підставі звітів відповідальних працівників західноукраїнських обкомів партії. Однак вислів «в цілому» завуальовував цілу низку серйозних проблем, які супроводжували процес розбудови радянської системи в регіоні. Про їхні масштаби дає уявлення хоча б той факт, що у вересні 1944 р. «у Станіславському міськвиконкомі працювало 2 особи: замголови виконкому і секретар. Зважаючи на це, останній не в змозі був вирішувати низку питань, які входили до його компетенції» [7, 77–81]. Опосередкованим свідченням незавершеності процесу відновлення діяльності місцевих рад слугує рішення листопадового 1944 р. пленуму ЦК КП(б)У про необхідність обкомам, міськкомам і райкомам партії західних областей України «не пізніше 10 грудня ц. р. підібрати і укомплектувати керівними працівниками відділи виконкомів, районних і сільських Рад...» [21, 85].

Серйозною проблемою, котра постала перед республіканським і регіональним партійним керівництвом відразу після звільнення території від німецьких окупантів, була відсутність кадрів, які могли б посідати радянські номенклатурні посади. Як і у випадку з підбором партійних посадовців, основним (і майже єдиним) джерелом формування кадрового потенціалу західноукраїнських Рад депутатів трудящих обласних та районних рівнів виступали відряджені спеціалісти з інших регіонів СРСР та республіки.

Архівні документи засвідчують, що впродовж першого півріччя 1944 р. (станом на 1 липня) у шість західних областей УРСР було направлено 791 особу для роботи в радянських органах влади. 656 з них, або 83 %, склали відряджені зі східних областей України. Решта (близько 17 %) – демобілізовані бійці Червоної армії та партизанських загонів [25, 228–233]. Загалом ЦК КП(б)У підібрав і надіслав в кінці 1944 – на початку 1945 рр. в західні області республіки більше 13,5 тис. працівників, у тому числі 1059 для роботи в місцевих Радах [23, 44]. Такий «кадровий десант» частково знімав проблему, проте, як і у випадку з партійними кадрами, провокував виникнення іншої – формування в суспільній свідомості Західної України негативного стереотипу образу радянської влади як «чужої», експортованої більшовиками ззовні.

Варто підкреслити, що, на відміну від партійних органів влади, проблему керівного кадрового складу радянських установ неможливо було розв'язати винятково за рахунок немісцевих. По-перше, у кількісному відношенні таких вакансій (починаючи з голів і секретарів сільрад і завершуючи головами облвиконкомів) було дуже багато. По-друге, з огляду на свої функціональні обов'язки радянські посадовці змушені були тісно контактувати з місцевим населенням, особливо на рівні сіл, селищ і районів. Врешті-решт, критерії відбору таких кадрів були дещо м'якшими, ніж партійних.

Значний відсоток радянських високопосадовців регіону склали вихідці зі східних областей України, котрі за рознарядкою ЦК КП(б)У працювали тут до війни. Зокрема, у Станіславській області серед таких були: П. Г. Чуб – голова Бурштинського виконкому райради від серпня 1944 р., родом із Запорізької області. В 1940 – 1941 рр. був уповноваженим наркомату заготівель по Бурштинському району [8, 49]; М. Петров – голова Болехівського виконкому райради від 1945 р. Приїхав із Ворошиловградської області, має неповну середню освіту (закінчив заочно радянсько-партійну школу у м. Сталіно), за фахом – рахівник. У 1944 р. виконував обов'язки голови Кутського виконкому райради [8, 72]; В. М. Воробйов – голова Коломийського виконкому райради, відряджений із Харківської області. В 1940 – 1941 р. працював старшим бухгалтером радгоспу Коломия [8, 75].

Характерною особливістю повоєнної радянської номенклатури був низький рівень володіння ними управлінськими стандартами, виразним показником чого є відсутність у неї достатнього досвіду роботи. Так, тільки 25 (або 2 %) з 866 голів сільрад Волинської області працювали на цій посаді більше 3-х років, 228 (26 %) – до 6 місяців, 222 (26 %) – від 6 до 12 місяців, від 1 до 3 років – 377 (44 %) [27, 34]. Проте йдеться не тільки про так званий низовий актив (голів чи секретарів сільрад), але й посадовців обласних, міських та районних виконавчих комітетів. Так, досвід керівної роботи голів міськвиконкомів Дрогобицької області (Дрогобицького, Бориславського, Стрийського та Самбірського) обмежувався 1,5 – 2,5 роками [13, 15]. За відсутності належного рівня освіти (тільки один з них мав вищу інженерну освіту, двоє – середню, а один – початкову) ази управлінської науки їм доводилося досягати самотужки, покладаючись на власний життєвий досвід та настанови партійного керівництва.

Зазвичай, окрім відсутності належного досвіду роботи, радянські посадовці вирізнялися також низьким рівнем освіти. Для прикладу проаналізуємо загальний склад голів міськ- та райвиконкомів Волинської області станом на 19 червня 1944 р. [2, 17]. З 31 посадовця всі були комуністами, партійний стаж яких становив близько 10 років. Переважна більшість їх (23 особи) мала початкову освіту. Українцями себе позиціонували 29 чоловік і тільки двоє – росіянами. Проте серед цієї категорії радянських працівників не було жодного представника місцевого населення, окрім одного, демобілізованого з лав Червоної армії. Всі решта (30 чол.) приїхали сюди за направленням ЦК КП(б)У зі східних областей УРСР. Майже третина призначених посадовців (11 осіб) не мали досвіду керівної роботи, 12 – займали керівні посади від одного до п'яти років і тільки восьмеро осіб виконували управлінські функції більше п'яти років.

Схожою була ситуація й у апараті Тернопільського обласного виконкому Ради депутатів трудящих. Наприкінці 1944 р. він був укомплектований на 89 %. Керівний склад (голова, секретар, заступники, керівники відділів, інструктори тощо, загалом 18 чоловік) на третину складався з представників російської (трьох) та єврейської (трьох) національностей, решта – українці, котрі прибули з Ворошиловградської, Запорізької, Сумської та інших областей України. Голова облви-

конкому Артюшенко Я. Ф. та один з його заступників (Кученко П. Я.) мали диплом про закінчення середньої школи. Вищий навчальний заклад закінчив Дорофєєв З. М., тоді як третій заступник – Лінік О. М. мав тільки свідоцтво про початкову освіту [15, 20].

Звітуючи про кадровий склад радянських органів влади області станом на вересень 1944 р., керівництво Дрогобицького обкому партії змушене було констатувати, що «як по лінії партії, так і радянські керівні кадри надто молоді, багато з них вперше висунуто на керівну роботу в радянських апаратах, немало й таких, що до цього часу ніде у сфері не працювали і тому, що молоді віком, і тому, що дехто довгий час перебував у армії» [14, 57].

Результати перевірки роботи виконкомів райрад Тернопільської області за 1944 р. виявили, що «переважну більшість голів виконкомів та їхніх заступників було висунуто на цю роботу обкомом КП(б)У вперше. Так, із 36 посадовців працює до одного року – 24 чол., а із 19 заступників голів райвиконкомів працює до одного року – 11 чол. [16, 24]. На початку 1945 р. ситуація кардинально не змінилася. Зокрема, Тернопільський міськвиконком не відчував особливого кадрового дефіциту, будучи практично укомплектованим як за рахунок відряджених із інших регіонів УРСР, так і місцевих активістів. Однак професійний рівень посадовців був украй низьким, оскільки, абсолютна більшість їх не мали досвіду керівної роботи, що, за висновками обкому КП(б)У, стало однією з причин необхідності проведення кадрової ротації.

Практика призначення керівних радянських кадрів у західних областях України впродовж 1944 – 1945 рр. сприяла поступовому виробленню більш-менш чітких критеріїв відбору кандидатів на вакантні посади. Їх аналіз дає підстави стверджувати, що в основу бралися не стільки ділові/професійні якості претендента, скільки його політична благонадійність. З огляду на сказане, цікавим видається документ «Довідка про можливість висунення голови райвиконкому із працюючих товаришів у Яворівському районі» [12, 7–8], датований 1946 р. Найперше, що кидається у вічі, – на відміну від попередніх років, коли призначення на відповідальні посади здійснювалися майже без попереднього відбору, тепер відділ кадрів обкому мав змогу вибирати зі 165 осіб номенклатури райкому КП(б)У. Потенційними кандидатами на посаду голови райвиконкому виступали: голови сільрад, директори шкіл та вчителі. В результаті вивчення їхніх особових справ виявилось, що з 27 керівників сільських рад жоден не має навіть незакінченої середньої освіти і досвіду роботи. Ніхто з директорів 34 шкіл не викликав у посадовця політичної довіри, окрім одного – Барана Романа Семеновича. Але й щодо нього є певні застереження, оскільки не зовсім зрозуміло чим він займався в період тимчасової окупації. Виявилось також, що всі 147 вчителів, 83 з яких приїхали зі східних областей, не володіють належними діловими якостями, аби обійняти таку посаду. Варіантом вирішення цієї проблеми бачилася ротація кадрів – або переведення посадовця такого ж рівня з іншого району, або з іншої посади в межах Яворівського району. В результаті посаду голови райвиконкому обійняв місцевий райпрокурор Хорольський Г. А., кандидатура якого виявилася найбільш надійною: відряджений в область зі східного регіону, політично благонадійний, має досвід роботи в районі. І що найголовніше – входив у номенклатуру ЦК КП(б)У, тому в разі виникнення проблем з його професійною діяльністю, відповідальність за це призначення розподілялася між обкомом і ЦК КП(б)У.

Варто зазначити, що в 1944 – 1945 рр. встановлювалася практика, коли «посади голів виконкомів усіх рівнів вважалися переважно «українськими». Для прикладу, в Дрогобицькій області в період з 1944 до 1950 року серед цих посадовців був лише один росіянин і ще двоє очолювали сільради» [19, 120]. За національною ознакою «керівний склад Тернопільського міськвиконкому був розподілений наступними чином: 11 українців, 5 росіян, 2 поляки, 1 удмурт, 1 єврей» [17, 1]. Однак мусимо зауважити, що поняття «українець» не ототожнювалося з поняттям «місцевий». Керівники виконавчих комітетів місцевих Рад західних областей УРСР у переважній своїй більшості були українцями за паспортом, проте часто навіть не володіли українською мовою. Вони були носіями іншої ментальності, політичної культури, ретрансляторами більшовицької ідеології, в основі якої лежить вкрай агресивне неприйняття всього «інакшого». Це ставало серйозною перешкодою для процесу радянзації краю.

Ще однією особливістю формування кадрового складу керівної ланки радянських органів влади була наявність у кандидатів партійного квитка. За незначними винятками посади голів

виконкомів Рад обласного, міського та районного рівнів обіймали члени або кандидати в члени КП(б)У. В умовах функціонування жорстко централізованої командно-адміністративної системи управління єдиними координуючим центром усіх її ланок виступала більшовицька партія. Жодне рішення Радами усіх рівнів не приймалося без погодження з відповідним партійним комітетом: «Одна з ключових ланок роботи відділу кадрів обкому полягала в підборі та комплектуванні керівним складом радянських органів» [3, 18]. Персональний склад виконкомів міських і районних Рад в обов'язковому порядку затверджувався на бюро обласних комітетів партії та облвиконкомами, а виконкомів міст районного підпорядкування, селищних і сільських Рад – бюро районних комітетів партії та виконкомами районних Рад» [19, 108]. Зрозуміло, що членство посадовця в лавах КП(б)У посилювало можливості впливу і контролю за його діяльністю зі сторони відповідних партійних комітетів, узалежнюючи, водночас, не стільки від волі виборців, скільки від партійного лідера.

Усталений алгоритм підбору та призначення керівних радянських кадрів об'єктивно сприяв виведенню «за рамки» потенційного кандидата на посаду ініціативних, професійно грамотних, але без партійного квитка людей. В умовах гострої збройної боротьби такі шанси зменшувалися ще на кілька порядків. Красномовною ілюстрацією професійності очільників рівня міських та районних виконкомів Рад є той факт, що 27 з 38 посадовців Станіславської області станом на 25 липня 1945 р. не мали відповідного фаху. Так, голова Станіславського виконкому міськради Лазаренко Микола Савович (призначений на посаду в лютому 1945 р.) «за спеціальністю був монтером телефонної мережі, решта 10 осіб мали робітничі професії – слюсаря, токаря, рахівника, бухгалтера, друкаря [9, 18–19]. Рівень професійності його попередника Шатохіна (обіймав посаду від 1944 р. до лютого 1945 р.) був настільки низьким, що навіть за умов глибокої кадрової кризи місцеве партійне керівництво змушене було визнати свою помилку у підборі цієї кандидатури, оскільки він «безсистемний у роботі, беручись за всі питання не може зосередитися на головному. Причому постійно потребує підштовхування. Йому не під силу ця робота. Як керівник він не користується авторитетом» [7, 11 зв.].

У своїй практичній роботі такі керівники, як правило, намагалися не виявляти ініціативи, виконуючи настанови та рішення, «спущені» їм «зверху» партійним комітетом. Поширеною була практика, коли райвиконком (наприклад, Городенківський Станіславської області), не отримуючи директив з облвиконкому, організовував свою роботу, виходячи із завдань, «які є в райкомі» [6, 2]. Причина такого ставлення радянських посадовців до виконання своїх службових обов'язків крилася не тільки у їхній професійній некомпетентності, безініціативності і т.п. Цілком очевидно, що саме таких номенклатурних кадрів потребувала адміністративно-командна система. Її влаштовували призначенці, які вміли пристосовуватися до обставин, часто імітувати «бурхливу діяльність», були готові виконувати будь-які вказівки партійного керівництва, пам'ятаючи, що з волі останніх вони можуть як отримати, так і втратити свою посаду. З одного боку, влада нібито й критикувала виконкоми Рад за «професійну інфантильність», яка виявлялася у «практиці підміни партійними комітетами радянських органів, що призводить до знеособлення останніх, породжує безвідповідальність і бюрократію» [28, 24]. А з іншого, продукована тоталітарною природою більшовицького режиму радянська політична система по суті своїй виключала найменший прояв децентралізації влади, що було особливо важливим в умовах західного регіону України з його традиційно високим рівнем суспільної політичної свідомості і культури демократичного зразка.

Низький якісний склад радянської номенклатури західних областей України аж ніяк не можна назвати винятковою ознакою саме цього регіону. Вітчизняні науковці наголошують на універсальності такого явища у перші повоєнні роки для всієї території республіки. Аби зрозуміти причини його поширення, на думку професора О. Лисенка, «недостатньо послатися на труднощі відбудовного періоду, неукомплектованість партійних комітетів, недосвідченість кадрових працівників партійних і державних апаратів. ... Причина полягала в адміністративно-командному стилі управління» [18, 350]. Радянська за формою політична система СРСР була тоталітарною за суттю, де фактичним джерелом влади виступала більшовицька партія, а правильніше – її керівна верхівка. Радянська номенклатура, підібрана поспіхом, без необхідного досвіду роботи, освіти, знання регіональної культури, традицій, перебуваючи в умовах постійного психологічного стресу

дуже часто демонструвала свою неготовність або й неспроможність виконувати управлінські функції. Тому в означений нами період функції виконкомів обласних, районних, міських Рад фактично перебирали на себе відповідні комітети КП(б)У. Без погодження з останніми не відбувалися й кадрові призначення виконавчих органів влади. Свобода владних рішень у Радах урізувалася компартійним наглядом та внутрішньою підпорядкованістю, що перетворювало їх, за слушним висловом П. Киридона, на «передавальний пас режиму. Головним призначенням цих органів стало виконання вказівок і рішень партії, нормативно-правове оформлення заходів влади, юридичний супровід усіх політично значимих дій диктатури комуністів» [20, 234].

Висновки. Отже, можна констатувати, що відразу після звільнення західних областей УРСР від німецьких окупантів у регіоні активно розгорнувся процес так званої «другої радянзації». Органи радянської влади відновлювали свою діяльність під безпосереднім керівництвом та за прямої участі більшовицької партії в особі відповідних територіальних комітетів – обласних, районних та міських. Керівна регіональна радянська номенклатура формувалася за загальноприйнятими лекалами більшовицько-радянської системи сталінського зразка. Основним критерієм її відбору виступав не стільки професіоналізм, скільки політична благонадійність. Як наслідок – переважна більшість радянських високопосадовців (голів обласних, районних та міських виконкомів Рад) були комуністами, вихідцями зі східних областей України, мали мінімальний досвід роботи і свідоцтво про початкову або середню освіту. Через це вже в 1944 – 1945 рр. ЦК КП(б)У, а відтак і обкоми партії змушені були неодноразово ставити питання про спеціальні знання, культуру, дисципліну, підвищення освітнього рівня радянських службовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Балух В. Деякі питання радянського будівництва в західних областях Української РСР у 1944 – 1945 рр. / В. Балух // Український історичний журнал. – 1985. – № 4. – С. 118–129.
2. Державний архів у Волинській області. – Ф. П-1. – Оп. 2. – Спр. 9.
3. Державний архів у Івано-Франківській області (далі – ДАІФО). – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 175.
4. Державний архів у Львівській області (далі – ДАЛО). – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 32.
5. Державний архів у Тернопільській області (далі – ДАТО). – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 154.
6. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 165.
7. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 171.
8. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 251.
9. ДАІФО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 307.
10. ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 218.
11. ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 1. – Спр. 289.
12. ДАЛО. – Ф. П-3. – Оп. 2. – Спр. 219.
13. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 111.
14. ДАЛО. – Ф. П-5001. – Оп. 2. – Спр. 32.
15. ДАТО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 156.
16. ДАТО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 154.
17. ДАТО. – Ф. П-1. – Оп. 1. – Спр. 177.
18. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / [відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол. : С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін. ; Голов. упр. держ. служби України ; Ін-т історії НАН України]. – К. : Ніка-Центр, 2009. – Т. 2. – 512 с.
19. Іщенко А. Західна Україна у документах з'їзді та пленумів ЦК КП(б)У : 1944 – 1953 рр. / А. Іщенко // Архіви України. – 2011. – № 2–3 (273). – С. 108–122.
20. Киридон П. Правляча номенклатура Української РСР (1945 – 1964 рр.) : монографія / Петро Киридон. – Полтава, 2012. – 576 с.
21. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їзді, конференцій і пленумів ЦК. – К. : В-тво політичної літератури України, 1977. – Т. 2. 1941 – 1976. – 1022 с.
22. Ліщенко М. О. З історії відновлення місцевих Рад народних депутатів трудящих у західних областях УРСР (1944 – 1945 рр.) / М. О. Ліщенко // Український історичний журнал. – 1979. – № 10. – С. 107–114.
23. Ліщенко М. О. З історії радянського будівництва в західних областях Української РСР у 1944 – 1945 рр. / М. Ліщенко, В. Балух // Архіви України. – 1983. – № 2. – С. 44–48.
24. Сафонова Є. Партійне керівництво відновленням та зміцненням Рад депутатів трудящих Української РСР у роки Великої Вітчизняної війни (грудень 1942 – 1945 рр.) / Є. Сафонова, М. Скопеч // Наукові

праці з історії КПРС. Партиїні організації України в роки Великої Вітчизняної війни. – Видавництво Київського університету. – 1969. – Випуск 30. – С. 72–87.

25. Стародубець Г. Місіонери червоної влади (партиїно-радянська номенклатура західноукраїнських областей в 1944 – на поч. 1946 рр.). – Житомир, 2016. – 348 с.

26. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 813.

27. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 35. – Спр. 5.

28. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 46. – Спр. 1580.

REFERENCES

1. Balukh V. Deiaci pytannia radianskoho budivnytstva v zakhidnykh oblastiakh Ukrainskoi RSR u 1944 – 1945 rr. / V. Balukh // Ukrainyskiy istorychnyi zhurnal. – 1985. – № 4. – S. 118–129.
2. Derzhavnyi arkhiv u Volynskii oblasti. – F. P-1. – Op. 2. – Spr. 9.
3. Derzhavnyi arkhiv u Ivano-Frankivskii oblasti (dali – DAIFO). – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 175.
4. Derzhavnyi arkhiv u Lvivskii oblasti (dali – DALO). – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 32.
5. Derzhavnyi arkhiv u Ternopilskii oblasti (dali – DATO). – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 154.
6. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 165.
7. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 171.
8. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 251.
9. DAIFO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 307.
10. DALO. – F. P-3. – Op. 1. – Spr. 218.
11. DALO. – F. P-3. – Op. 1. – Spr. 289.
12. DALO. – F. P-3. – Op. 2. – Spr. 219.
13. DALO. – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 111.
14. DALO. – F. P-5001. – Op. 2. – Spr. 32.
15. DATO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 156.
16. DATO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 154.
17. DATO. – F. P-1. – Op. 1. – Spr. 177.
18. Istoriiia derzhavnoi sluzhby v Ukraini : u 5 t. / [vidp. red. T. V. Motrenko, V. A. Smolii ; redkol. : S. V. Kulchytskyi (ker. avt. kol.) ta in. ; Holov. upr. derzh. sluzhby Ukrainy ; In-t istorii NAN Ukrainy]. – K. : Nika-Tsentr, 2009. – T. 2. – 512 s.
19. Ishchenko A. Zakhidna Ukraina u dokumentakh zizdiv ta plenumiv TsK KP(b)U : 1944 – 1953 rr. / A. Ishchenko // Arkhivy Ukrainy. – 2011. – № 2–3 (273). – S. 108–122.
20. Kyrydon P. Pravliacha nomenklatura Ukrainskoi RSR (1945 – 1964 rr.) : monohrafiia / Petro Kyrydon. – Poltava, 2012. – 576 s.
21. Komunistychna partiia Ukrainy v rezolutsiiah i rishenniiah zizdiv, konferentsii i plenumiv TsK. – K. : V-tvo politychnoi literatury Ukrainy, 1977. – T. 2. 1941 – 1976. – 1022 s.
22. Lishchenko M. O. Z istorii vidnovlennia mistsevykh Rad narodnykh deputativ trudiashchykh u zakhidnykh oblastiakh URSS (1944 – 1945 rr.) / M. O. Lishchenko // Ukrainyskiy istorychnyi zhurnal. – 1979. – № 10. – S. 107–114.
23. Lishchenko M. O. Z istorii radianskoho budivnytstva v zakhidnykh oblastiakh Ukrainskoi RSR u 1944 – 1945 pp. / M. Lishchenko, V. Balukh // Arkhivy Ukrainy. – 1983. – № 2. – S. 44–48.
24. Safonova Ye. Partiine kerivnytstvo vidnovlenniam ta zmitsnenniam Rad deputativ trudiashchykh Ukrainskoi RSR u roky Velykoi Vitshyznianoї viiny (hruden 1942 – 1945 rr.) / Ye. Safonova, M. Skopets // Naukovi pratsi z istorii KPRS. Partiini orhanizatsii Ukrainy v roky Velykoi Vitshyznianoї viiny. – Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu. – 1969. – Vypusk 30. – S. 72–87.
25. Starodubets H. Misionery chervonoї vlady (partiino-radianska nomenklatura zakhidnoukrainskykh oblastei v 1944 – na poch. 1946 rr.). – Zhytomyr, 2016. – 348 s.
26. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy (dali – TsDAHO Ukrainy). – F. 1. – Op. 6. – Spr. 813.
27. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 35. – Spr. 5.
28. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 46. – Spr. 1580.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.